

Poslední kvetoucí jedinec
z původní populace.

Foto J. Blahovec,
14. 3. 2003

Podaří se zachránit koniklec jarní (*Pulsatilla vernalis*) na Třeboňsku?

Koniklec jarní je atraktivní jarní rostlina, která však v posledních desetiletích silně ustupuje, takže je dnes v celém svém areálu silně ohrožená. Vyskytuje se (nebo spíše se vyskytovala) roztroušeně od severovýchodní Francie přes střední Evropu po jižní Švédsko a Finsko.

V rámci druhu se rozlišují dva poddruhy: horský a nížinný. Většina středoevropských nížinných populací zanikla, zbylé mají až na několik výjimek jen malý počet jedinců. Zhruba polovina z původně známých populací dosud existuje v jižní Skandinávii, ale i tam druh stále ustupuje (Grzyl a kol.). Na základě genetických analýz se předpokládá, že středoevropské nížinné populace zde přečkaly poslední dobu ledovou (glaciál) a nejsou až výsledkem postglaciální migrace z alpských či jiných refugií. Blíže neurčitelný pyl konikleců je znám z Třeboňska z pozdně glaciálních vrstev někdejšího jezera v místě rybníka Velký Tisý a podobné koniklece i dnes rostou v lesostepích Sibíře, které připomínají zdejší krajinu konce doby ledové. Je možné, že se jednalo právě o koniklec

jarní. Druh se dnes nejčastěji nachází v řídkých, živinami chudých kyselých borech, výjimečně na vřesovištích (ta stejně nejspíš vznikla v minulosti odlesněním borů). V Polsku existují dnes jen dvě rozsáhlejší vitální populace, podobně je tomu v Bavorsku, přičemž ve zbytku Německa již koniklec vyhynul. Na celkem devíti zbylých německých lokalitách probíhá od roku 2012 víceméně úspěšné posilování populací výsadbami rostlin napěstovaných ze semen místních jedinců. Z původních 290 jedinců v roce 1999 se jejich počet během tří let zvýšil na 1 368. Významná je přitom také skutečnost, že se genetická variabilita posílených populací mírně zvýšila (Betz a kol.). V posledních dvou letech velmi horké a suché letní měsíce způsobily zaschnutí mladých jedinců, avšak dobře zakořeněné, víceleté listové růžice nepříznivé podmínky bez potíží přečkaly (Martin Scheuerer, ústní sdělení).

U nás se nížinný taxon historicky vyskytoval na Plzeňsku, Českobudějovicku, Třeboňsku a Mladoboleslavsku (všude rostou bory, zčásti reliktního charakteru), přičemž na Třeboňsku na některých lokalitách ještě před 2. světovou

Účastníci akce
(zleva: Milan Tichai,
Jindřich Prach,
Anna Šlechtová –
sedící, Jana Dandová,
Eva Prachová, Vojen
Ložek jun., Karel
Prach, Jiří Skořepa,
Leoš Lippl, Stanislav
Šlechta, Kateřina Iberl,
Jan Blahovec,
Jana Janáková,
Tomáš Frantík).

.....
Foto A. Šlechtová

válkou rostl poměrně hojně. I když celkově tady již tehdy výrazně ustupoval. V současné době je znám jen od Bělé pod Bezdězem a několik posledních sterilních jedinců přežívá na jižním Třeboňsku (tam jde však již o výsledek pokusů o reintrodukcii). Horské populace byly u nás známy dvě, ve Velké kotlině v Jeseníkách a v Obřím dole v Krkonoších, přičemž první zmíněná recentně zanikla (Leo Bureš, ústní sdělení).

Příkladem pokusu o záchranu koniklece jarního jsou aktivity na Kozím vršku u Vlkova. Toto území o rozloze 0,38 ha v severní části Třeboňské pánve bylo zakoupeno v roce 1923 tehdejší Ministerstvem školství a národní osvěty pro Českou (tehdy Československou) botanickou společností s cílem chránit tamní populaci koniklece. Již v roce 1924 se mluví o chráněném území, jehož formální status byl potvrzen v roce 1933. Jak již název Kozí vršek napovídá, jednalo se o pastvinu, nejspíš obecní. Pastva pravděpodobně skončila někdy po 2. světové válce a lokalita začala intenzivněji zarůstat dřevinami (hlavně borovicí a dubem letním). Rozvolněnější charakter malé části lokality poblíž trati zřejmě udržovaly občasné požáry, a to až do ukončení provozu parní traktice někdy v 60. letech minulého století. Požáry rostlině nejspíš neškodily a naopak spíše pomáhaly tím, že udržovaly volný prostor bez dřevin a nahromaděného opadu. Přesto však botanik Josef Ambrož již v roce 1931 píše o „nepatrném množství chráněné rostliny“. První z autorů pamatuje lokalitu v polovině 80. let, kdy zde bylo pět jedinců, z toho maximálně tři, pravidelně však jen jeden velký trs, kvetli. V posledních dvou dekádách se snažila Správa chráněné krajinné oblasti Třeboňsko populaci udržet maloplošnými zásahy, místním vyhrabáváním

opadu a odstraňováním náletu dřevin. Na lokalitě bylo zkoušeno i narušování půdního povrchu a vysévání zralých semen, ale tyto zásahy nebyly úspěšné. Poslední jedinec z původní populace odumřel suchem na jaře 2016.

Druhý z autorů se od roku 2003 snaží o záchranu druhu na své zahradě nedaleko Chlumu u Třeboně. Z odebraných semen z jedné velké a jedné mladé původní rostliny se podařilo vypěstovat několik jedinců, které se daří v kultuře dále udržet a zdárně rozmnožovat. Po počátečních potížích spojených především s přezimováním druhu a se suchem v průběhu letních měsíců, se podařilo vypěstovat kolem 15 matečných rostlin, ze kterých jsou po uhybnutí posledního jedince na lokalitě odebírána semínka a vysévána do truhlíků. Dosud se podařilo vypěstovat tři desítky víceletých plodných rostlin a k tomu asi 200 dvouletých a asi 300 jednoletých jedinců. Rostliny jsou vitální a po včasném výsevu mají semena velkou klíčivost. Při zachování určitých pěstebních pravidel je druh lehce kultivovatelný, což dává do budoucna šanci pro napěstování velkého množství sazenic pro jeho možnou reintrodukcii i na další původní lokality na Třeboňsku a tím zachování druhu v naší květeně.

Uvádí se, že mezi hlavní faktory úspěšných reintrodukcí patří především odstranění okolního porostu na místě výsadby. Pokud tedy měla být reintrodukcce druhu na lokalitu úspěšná, bylo nutné přikročit k razantnějším zásahům. Jak je známo i z jiných lokalit v sousedních zemích, druhu neprospívají eutrofizace, velké množství opadu, husté porosty mechu a silný zástin. Proto Česká botanická společnost zorganizovala o víkendu 15. a 16. února tohoto roku brigádu, kdy byl porost dřevin v širší části lokality kolem původního výskytu razantně

Největší poražený dub na lokalitě produkoval velké množství nepříznivého opadu.

.....
Foto A. Šlechtová

Pohled na centrální část lokality po zásahu.

.....
Foto A. Šlechtová

Karel Prach vystudoval geobotaniku na Přírodovědecké fakultě UK v Praze. Působí na Přírodovědecké fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a v Botanickém ústavu AV ČR v Třeboni. Zavedl a je hlavním představitelem oboru ekologie obnovy u nás. Je předsedou České botanické společnosti.

prosvětlen, k zemi šly i vzrostlé duby a některé borovice, vyřezány nebo vytrhány byly náletové dřeviny včetně nepůvodního janovce a opad vyhrabán. Zásah proběhl v souladu s platným plánem péče (území je chráněno v kategorii přírodní památka) a byl konzultován se zástupci Agentury ochrany a přírody ČR a Správou CHKO Třeboňsko. Čtrnácti účastníkům, kteří na lokalitě se třemi motorovými pilami a dalším náradím dva dny intenzivně pracovali, patří velký dík. V nejbližší době bude pokusně vysazeno 10 jedinců na příznivější mikrostanoviště, výsadba další třicítky je pak plánována na podzim. I když se zkušenosti odjinud liší, podzimní vysazování se obecně zdá být mírně úspěšnější. Bohužel nepředpovíme množství srážek. V případě delšího období sucha bude třeba vysazené rostliny alespoň zpočátku zalévat. Nasnadě je možnost zapojit do péče o koniklec lidi z okolí, vzhledem k právě vznikající spolupráci mezi veselským skautským oddílem a Správou CHKO Třeboňsko v rámci programu Patronáty (více viz skautskyyinstitut.cz/patronaty) zkusíme oslovit

právě je. Na základě zkušeností z Německa by se reintrodukce mohla zdařit, i když problémem může být v našem případě zřejmě nízká genetická variabilita rostlin, protože naprostá většina semen pocházela jen z posledního vitálního jedince. Nicméně zkušenosti s dosavadním pěstováním, kdy druh prospívá, opravňují k mírnému optimismu. Něco jiného je však pěstování na zahrádce a něco jiného přírodní realita. Uvidíme. Byla by to i otázka cti České botanické společnosti, aby na jediném svém nemovitém majetku zajistila podmínky takové, aby druh na lokalitě znovu prosperoval, nebo se alespoň dlouhodobě udržel. Je to výzva. ■

prof. RNDr. Karel Prach, CSc., Jan Blahovec, Mgr. Kateřina Iberl, Mgr. Jindřich Prach, Mgr. Anna Šlechtová
Oddělení funkční ekologie, Botanický ústav AV ČR,
Třeboň a Přírodovědecká fakulta Jihočeské univerzity,
České Budějovice; prach@pf.jcu.cz, jan.blahovec@finep.cz,
Katerina.Iberl@biologie.uni-regensburg.de,
jindraprach@seznam.cz, anna.slechtova@gmail.com